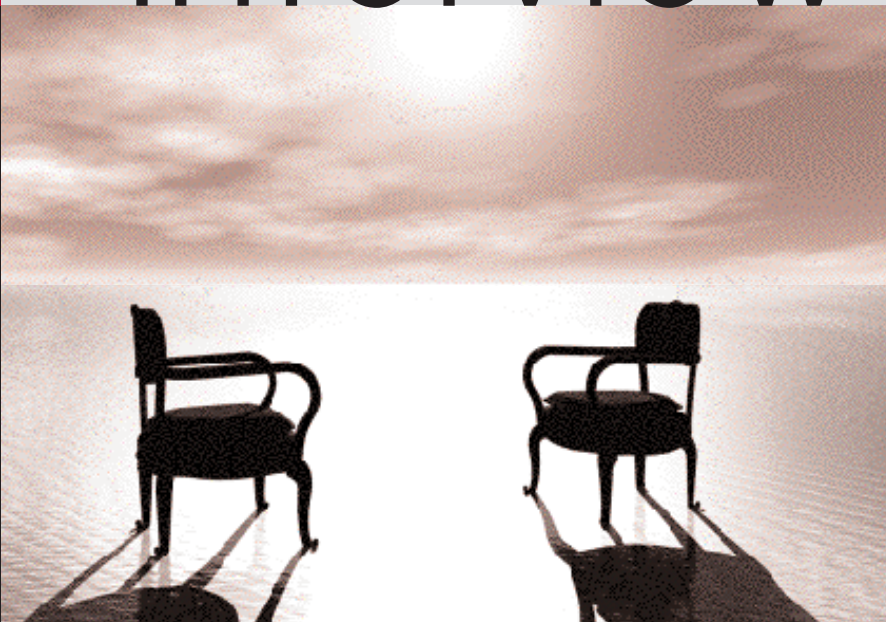

interview

Otto Duintjer

*geïnterviewd door
Hans Gerding &
Rens Wezelman*

In de jaren zeventig was de filosoof prof. dr. Otto Duintjer voor veel studenten de vertolker van een nieuw levensgevoel. Zijn colleges waren een creatief en inspirerend mengsel van persoonlijke spirituele ervaringen en

nieuwe filosofische inzichten. Door de terugkoppeling naar klassiekers als Kant, Wittgenstein en Heidegger, kwam de academische filosofie tot leven. In de jaren tachtig kreeg Duintjer de leeropdracht 'filosofie en spiritualiteit', in de jaren negentig begeleidde hij een aantal voor de parapsychologie belangrijke promoties. Begin deze maand zochten we hem op in zijn werfwerkershuisje in Amsterdam.

Hoe sta je persoonlijk tegenover of in de wereld van het paranormale?

In vroegere periodes van mijn leven kwam ik er wel eens spontaan in terecht, o.a. via meditatie. Het overkwam me toen bijvoorbeeld eens dat ik een tijdje in een psychische ruimte verkeerde waar de gedachten van andere mensen even toegankelijk leken als eigen gedachten. Dat je als het ware kunt 'horen en zien' wat mensen denken. Maar ik heb me nooit speciaal willen richten op paranormale ervaringen.

Waarom niet?

Omdat iets anders mijns inziens veel belangrijker is. Ik zie het paranormale als ook weer een deel-werkelijkheid, niet-minder dubbelzinnig of beter dan het normale gedeelte. Het betreft soms een ongewoon verschijnsel binnen de ervaringswereld van ons gewone bewustzijn, soms een apar-

te provincie daarin of een parallelle wereld ernaast, zoals we allemaal het droombewustzijn kennen naast het waakbewustzijn. Maar het heeft niet directer te maken met de essentie van alle werelden dan ons normale bewustzijn. Ik zoek zulke ongewone verschijnselen niet speciaal, en als ze je overkomen is het evenzeer zaak om goed op te letten als altijd. Sommige mensen verabsoluteren die paranormale werelden als de zonder meer waardevollere werkelijkheid. Zo zie ik dat niet. Als je je wat losser en opener beweegt in je bewustzijn, blijkt de zgn. 'normale' wereld al wonderbaarlijk genoeg: vol onverwachte en leerzame situaties. Wat bij mij existentieel voorop staat is het leerproces van opener worden (met hoofd, hart en vitale kracht) voor wie of wat er ook op je weg komt, in wat voor situatie je ook terecht komt en in wat voor wijze van bewustzijn je ook verkeert. Zonder afweer of verdringing enerzijds en zonder vastklampen of verslaving anderzijds. Dit zelfde leerproces

blijft aan de orde in alle mogelijke 'werelden'. Normaal, paranormaal of hoe we het ook benoemen. Aards, in dit lichaam of anderszins.

Filosofisch ben ik vooral geïnteresseerd in allerlei aspecten van 'bewustzijn'. Met name in een eigenaardigheid die eigen is aan alle specifieke en eindige vormen van bewustzijn, maar die tot geen daarvan beperkt is. Ik bedoel de eigenaardigheid dat bewustzijn niet gelijkgesteld kan worden met enig verschijnsel of 'factor' binnen onze ervaringswereld, aangezien het die hele wereld (en elke wereld waarmee we te maken kunnen krijgen) omvat en doordringt. Bewustzijn spreidt zich uit als de *ruimte* waarbinnen verschijnselen en personen zich eerst kunnen voordoen of *manifesteren*. Vaak verbijzondert het zich tot een specifieke ruimte of medium: tot gezichtsveld als visueel bewustzijn, gehoorbereik als auditief bewustzijn, tot denkruimte van een aangeleerd taal- en begrippen-kader (van een bepaalde cultuur en subcultuur). Telkens heeft zo'n manifestatieruimte een specifieke aard met vloeiende grenzen, vaak ook aangeleerd in een bijzondere gemeenschap en gekoppeld aan een persoonlijke identiteit. Maar bewustzijn is al bewustzijn ongeacht tot welke bijzondere ruimten het zich 'specialiseert'. Voorafgaand aan, en meegaand in, elke eindige vorm van bewustzijn is de open dimensie van bewustzijn puur, niets dan open ruimte, dan *mogelijkheid tot* manifestatie en identificatie. Daar liggen de *ingangen* naar alle mogelijke 'werelden' en manifestatiewijzen. Radicaler dan het onderscheid tussen normaal en paranormaal is de vraag naar de *radix* of wortel van alle bewustzijn.

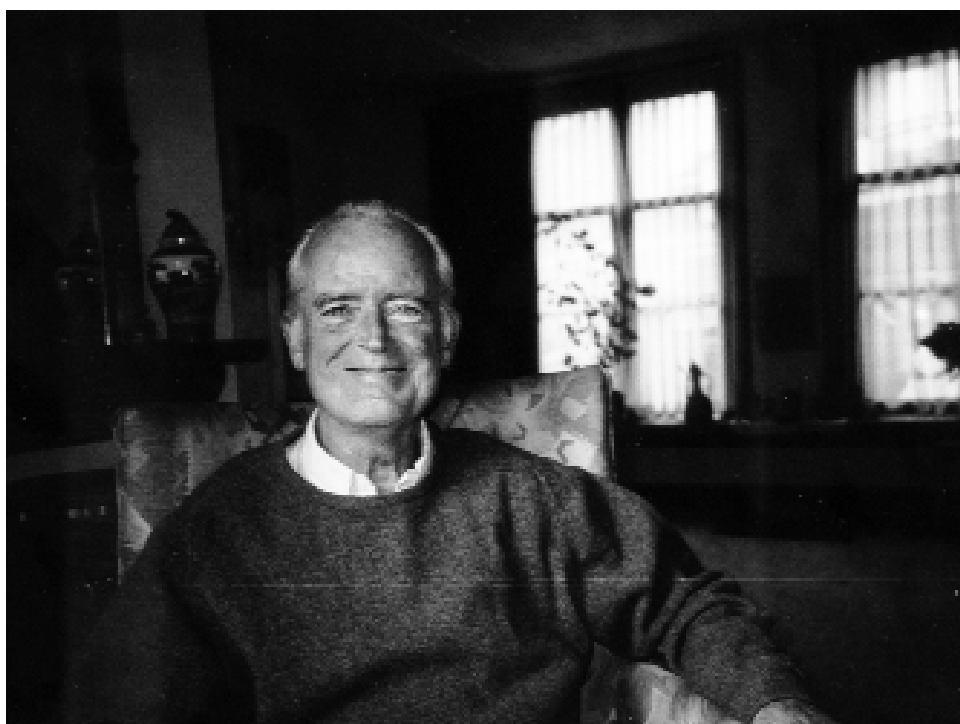
Dat klinkt als een duidelijk andere opvatting van bewustzijn dan het bewustzijn dat in het hedendaags hersenonderzoek en in de hedendaagse psychologie als bij-verschijnsel buiten spel wordt gezet.

Dat komt, naar ik vermoed, omdat bewustzijn volstrekt primair is bij alle menselijke kennis en elke kenbare werkelijkheid omvattend, en dat het vanwege die eigenaardigheid niet als apart verschijnsel betrapbaar is. Laat staan als meetbaar object. Hersenonderzoekers realiseren zich vaak te weinig dat hun hele onderzoek zelf zich al afspeelt in de ruimte die 'bewustzijn' genoemd wordt. Anders gezegd: ze trekken te weinig consequenties uit het feit dat bewustzijn zelf al mogelijkheidsvoorwaarde is voor het bewustzijns-onderzoek dat ze uitvoeren. Aandacht daarvoor levert een

mooie paradox op: zonder bewustzijn kan bewustzijn niet worden wegverklaard.

Hoe vinden mensen de weg naar die omvattende open dimensie?

Mijns inziens gaat het eerder om wegen *in* en *vanuit* die dimensie. We zitten er altijd al in en we hoeven niet ergens van weg. Maar jullie bedoelen natuurlijk: hoe krijg je meer besef van die openheid? Existentieel zal besef van die open ruimte vaak eerder doordringen wanneer er in

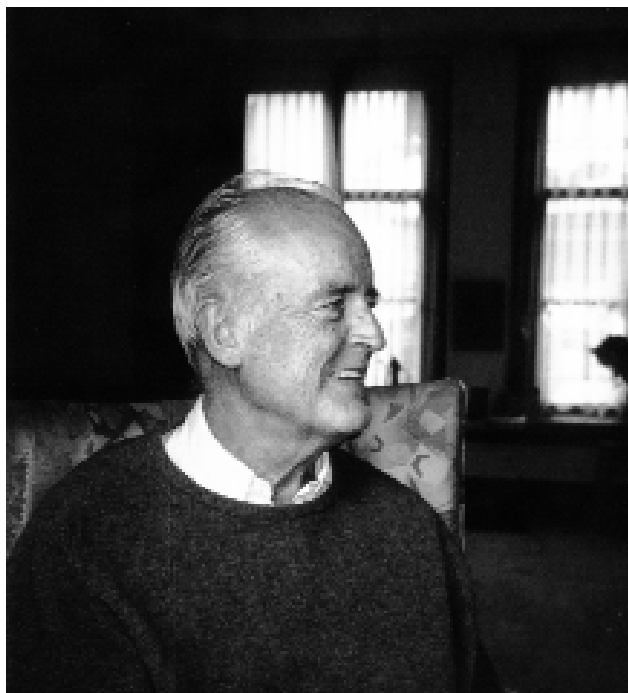
Prof. dr. Otto Duintjer

iemands leven dingen gebeuren waarbij vernauwende fixaties op bepaalde fenomenen binnen die ruimte, doorbroken worden. Hetzij doordat personen of zaken je ontvallen waar je je aan had vastgeklampt, of juist doordat personen of zaken ineens toegankelijk worden die je eerst angstvallig had afgeweerd. Dat is een leerproces zonder einde, omdat het telkens weer op andere dingen betrekking heeft. Soms kan er ook een periode van stroomversnelling optreden die bij sommigen kan leiden tot meer drastische ervaringen. Waarbij je als het ware even 'heenzakt' door onze gewone vormen van bewustzijn (zintuigen, taal, denken) en bijbehorende identiteit of persoonlijkheid. Soms zelfs door een soort stervens-ervaring heengaat tot voorbij het lichamelijk bestaan. Terwijl er ook dan nog steeds 'bewust-

zijn' blijkt te zijn, niet gebonden aan die persoonlijkheid: bovenpersoonlijke openheid voor alle mogelijke werelden en alle mogelijke personen in zulke werelden. Mijns inziens ligt hier ook de achtergrond van het (vaak slechts latente) besef met alle mensen te behoren tot één familie, zelfs met alle bewuste wezens.

Voordien en nadien kunnen bepaalde leefwijzen en meditatieve oefeningen helpen om besef van die open dimensie levend te houden. Maar over zulke 'hulpmiddelen' valt weinig te generaliseren. Al naar gelang je levenservaringen vind je een persoonlijke weg.

Kun je iets zeggen over jouw persoonlijke weg?

Die open dimensie is omvattend naar hoogte, diepte en breedte. Dus betreft ons van top tot teen. Begin jaren zeventig had ik (eerst met cannabis en vaker zonder enig middel) enkele 'verticale' ervaringen achter de rug, en begon ik te merken dat nu eerst iets anders urgent werd. Om de doorwerking van zulke ervaringen beter te kunnen verbinden met mijn dagelijkse situatie, bleek het wenselijk om mijn psychosomatische conditie 'op te schonen'.

Werk op het 'horizontale vlak' zagezegd. Om meer te leren 'aarden'. Het was een tijd van psychologisch zelfonderzoek, werken aan relaties, lichaamsgevoel ontwikkelen, en uitproberen van alternatieve werkgroepen voor 'inner change'. Eén van de resultaten was dat ik boosheid, lange tijd

verdrongen, eerder leerde voelen en in geschikte situaties ook te uiten. In het kielzog daarvan werd ook het contact met andere gevoelens vrijer en directer. Na dat decennium was de volgende stap, begin jaren tachtig, een aantal bezoeken aan een spirituele leermeester, Herakhan-Babaji, in het hooggebergte van Noord India. Een intense plek. In die omgeving heb ik uitzonderlijke ervaringen gehad. Ook wel dingen meegemaakt die je 'paranormaal' kunt noemen. Hij bleek details te weten over mijn persoonlijk leven die hij langs gewone weg niet had kunnen kennen. Maar ik kreeg ook te zien dat de uitzonderlijkheid van zo'n leermeester niet betekent dat hij altijd en op elk gebied de wijsheid in pacht heeft.

Na bepaalde politieke uitspraken waar ik het volstrekt mee oneens was, heb ik die bezoeken beëindigd. Achteraf zie ik ook daarin een element van 'groei'. Zonder blinde volgzzaamheid een respectvolle maar open verhouding bewaren, ook t.a.v. iemand die voor goddelijk gehouden wordt. Openheid zonder je vermogen tot kritisch onderscheiden weg te gooien, ook al leidt dat slechts tot voorlopige oordelen.

Wat betreft mijn ervaring met allerlei vormen van meditatie: ik heb bijvoorbeeld ontdekt dat de auditieve sfeer voor mij vaak een geschikt vertrekpunt is naar meer besef van die open ruimte. Misschien hangt dat samen met mijn intellectuele instelling. Af en toe tijd nemen om je open te stellen voor welk geluid dan ook dat hier of daar te horen valt. Dat onderbreekt je bevangenheid in innerlijk gepraat, zodat je je gedachten op afstand kunt waarnemen zonder je er in te verliezen. Zonder focus waarnemen, en plots hoor je een verre vogel, of voor het eerst een tram van drie straten verder, of een innerlijk geluid. In die richting verder gaand kan een diepe stilte over je komen, de wijde ruimte van louter tegenwoordigheid van geest. Soms kan muziek er bij helpen. Maar natuurlijk ook het ontspannen volgen van je ademhaling. Of het innerlijk voelen van je hele lichaam, van beneden naar boven en omgekeerd. Diverse vertrekpunten. Telkens een andere aanloop, tot je komt waar we altijd al zijn en waar je niets voor hoeft te doen. Vanuit die achtergrond dan naar je eerstvolgende concrete situatie.

Is dat gevoel voor openheid aanwezig en/of wenselijk in de academische filosofie?

Het is natuurlijk goed dat er in de academische filosofie aandacht besteed wordt aan intellectuele helderheid, aan begripsanalyse, aan verheldering van vooronderstellingen en aan overdracht van historische kennis. Des te beter als dat met openheid gebeurt. En, zeker, wenselijk is dat daarbij ook existentiële en spirituele onderwerpen aan de orde komen. Je hebt er echter weinig aan als over zulke onderwerpen gedoceed zou worden zonder eigen ervaring en betrokkenheid. Als die er niet is, dan is ie er niet. Dit

betreft overigens niet zomaar een particuliere hobby. Verheldering van existentiële vragen, streven naar levenswijshouding, behoorde lange tijd tot de kern van onze westerse filosofische traditie. Zulke onderwerpen werden met die inzet aan de orde gesteld door presocratici bijvoorbeeld, door Plato en door de zgn. na-socratische scholen. In de afgelopen eeuwen hebben filosofen als Pascal, Kierkegaard, Bergson, en menig ander, existentiële onderwerpen aan de orde gesteld. Ook zij gebruikten hun intellectuele bagage als instrument ter verheldering van levenservaring. Hopelijk gebeurt iets dergelijks vandaag de dag aan Nederlandse universiteiten hier en daar, maar erg zichtbaar is het niet.

Hoe ben jij daar als hoogleraar filosofie mee omgegaan?

Toen ik benoemd werd aan de Universiteit van Amsterdam, in 1970, bestond in de filosofische faculteit daar een bepaalde 'cultuur': studenten (en docenten) waren verdeeld in aparte filosofische 'kampen' (analytisch, hermeneutisch, marxistisch) en probeerden me bij hun eigen kamp in te lijven. Maar ik had met elk kamp bepaalde dingen gemeen en kon niet voldoen aan exclusieve afspraken. Na aanvankelijke verwarring, besloot ik vanaf 1971 om openlijk voor de dag te komen met resultaten van mijn eigen filosofische ontwikkeling, waarin ook mijn nieuwe ervaringen verwerkt waren. Ongeacht of dat wel of niet in de smaak zou vallen. Maar er bleek toen gehoor uit elk van de 'kampen'.

Er waren in die jaren ook nogal wat studenten die experimenteerden met 'veranderde bewustzijnstoestanden'. Sommigen herkenden een verband met de filosofische analyses in mijn colleges. Die waren tegelijk een gesprek met mijzelf. Niet dat ik praatte over sensationele ervaringen. Mijn eigen denken sloot aan bij dat van filosofen waar ik veel van geleerd heb, zoals Kant, Wittgenstein en Heidegger. In het verlengde daarvan volgden ook heenwijzingen naar die 'open dimensie'. Je roeit als het ware met riemen die worden aangereikt uit de geschiedenis van de filosofie, en kan daarmee soms net iets verder varen.

Je hebt daar veel mensen mee bereikt.

In die gistende en voor menigeen vormende periode was er veel belangstelling voor die colleges.

Daaronder waren studenten die zeiden bij de toenmalige psychologie en filosofie nauwelijks docenten te kunnen vinden die iets vertelden over achtergronden van menselijke kennis en bewustzijn wat licht kon werpen op wat zij zelf hadden meegemaakt, bijvoorbeeld bij ervaringen met LSD (heb ik zelf niet gebruikt). Met zulke studenten besprak ik ook de beperkingen van psychedelische middelen en mijn voorkeur voor meditatie.

Aan de grenzen van een dominant wereldbeeld vertoeven en dichterbij de innerlijke bron van wereldbeelden ko-

men, is beslist geen 'fluitje van een cent'. Existentieel niet en maatschappelijk niet. Er was in die tijd ook een sterke behoefte aan collectieve verandering. Maar ook bij degenen die collectieve veranderingen wilden doorzetten, leefden nog zoveel frustraties, onbewuste machtsbegeerte en ego-gebonden kortzichtigheden, dat het maar goed is dat niet alle voornemens van toen zijn doorgevoerd. In één klap een collectieve en structurele verandering ten goede willen invoeren, dat is op zijn zachtst gezegd nogal naïef. Niet alleen zijn heersende machten en mechanismen heel sterk, maar ook wijzelf lijken daar in meerderheid amper klaar voor. Niet helder en niet liefdevol genoeg. En gewelddadige revolutie werkt zeker averechts. De 'innerlijke weg' – 'werken aan jezelf' – is ook maatschappelijk niet zonder belang: je egocentriciteit leren overstijgen en daadwerkelijk contact gaan ervaren met wat alle mensen verbindt. Je meer laten inspireren door het universele in ieder van ons. En aangezien het meest universele of omvattende juist de kwaliteit heeft van Openheid (voor manifestatie, bewustwording), betekent dit tegelijk beaming van (de manifestatie van) het particuliere, bijzondere en individuele. Bevestiging en relativering, bijvoorbeeld van eigen en andere culturen.

Ondertussen niet alleen maar geduld oefenen, maar ook maatschappelijk doen wat je hand vindt om te doen.

Zijn er grenzen aan geduld en beaming? Maak je je wel eens kwaad op misstanden in de wereld?

Ik lees de krant en volg nieuws en achtergronden op de tv. Politiek vaak meer internationaal dan nationaal geïnteresseerd. Dan borrelen er wel eens oordelen op in de trant van 'dom', 'jammer' of 'pijnlijk'. Als je opener wordt, gaan ook misstanden en kortzichtigheden je meer opvallen. Niet alleen bij jezelf. Ik zei al dat ik geleerd heb een beetje beter om te gaan met boosheid: door dat gevoel toe te laten tot mijn bewustzijn en soms ook, gedoseerd, te uiten. Kritisch op woorden en gedragingen, maar zonder mensen af te schrijven. Mede daardoor heb ik weinig last van verbittering. Daar let ik wel op. Ook bij anderen en bij kritische mensen die een rol spelen in pers en media. Bitterheid (evenals cynisme en fanatisme) vernauwt de blik, vermindert je sensitiviteit en je vermogen recht te doen aan anderen. Bitterheid verzuurt en vergalt ook de levensvreugde. Echte voorgangers in de geschiedenis van de mensheid – zoals Socrates, Boeddha, Jezus, Rumi (moslim-mysticus naar mijn hart) – waren mensen die veel gezien hebben zonder bitter te worden.

Onderzoek naar psi is in feite ook een openbreken van heersende denkvormen.

Onderzoek naar paranormale verschijnselen kan zeker zinnig zijn. Alleen al door in waarheid te rapporteren wat zich aan paranormale verschijnselen voordoet en hoe zich

dat voordoet. En op zoek te gaan naar mogelijke betekenissen ervan. Een mogelijk neveneffect daarvan is ook dat het zou helpen om het dominante materialistische wereldbeeld zijn vanzelfsprekende exclusiviteit te ontnemen. En zo de collectieve verslaving aan dat niveau van realiteit te helpen verminderen.

Mijn kritisch voorbehoud betreft niet het parapsychologisch onderzoek, ook niet het feitelijk bestaan van paranormale verschijnselen, maar de manier waarop sommige mensen in hun leven omgaan met paranormale ervaringen die zij hebben. Op elk niveau van bewustzijn is het mijns inziens relevant om een levenshouding te leren die neerkomt op openheid voor wat zich manifesteert, zonder bij voorbaat iets te ontkennen of te verdringen enerzijds, maar ook zonder iets te verabsoluteren en je daaraan te onderwerpen. Ik heb in m'n omgeving voorbeelden gezien van mensen die zich door het paranormale laten koeioneren. Aan een paranormale verschijning, of aan een stem in je hoofd, moet niet meteen een vanzelfsprekend gezag worden toegekend alleen al omdat het paranormaal zou zijn. Wanneer een voorbijganger op straat iets tegen je zegt, is het toch ook zaak om eerst goed te verstaan en te begrijpen wat er gezegd wordt (betekenis), om na te gaan of het gezegde wel klopt (waarheid) en of het waard is om er meer of minder rekening mee te houden (kwaliteit en reikwijdte). Zulk kritisch onderscheiden is evenzeer relevant wanneer je meent een 'boodschap van gene zijde' te ontvangen. Want ook dat is een eindig verschijnsel op één van de mogelijke niveaus van bewustzijn en werkelijkheidsmanifestatie. Er lijkt mij dan ook geen reden om bij voorkeur op dat niveau te willen verblijven. En als je er in feite terecht komt, is er extra reden om op te letten dat je onderwijl niet tekortschiet in openheid voor mensen van vlees en bloed of voor taken in de wereld.

Maar nogmaals: het paranormale is ook een wijze van werkelijkheidsmanifestatie, in ieder geval van psychische werkelijkheid. Parapsychologisch onderzoek zou mijns inziens ook niet uitsluitend betrekking hoeven te hebben op

(bewijzen voor) het bestaan van paranormale verschijnselen en op causale verklaringen. Ook verheldering van de aard van die bestaanswijze, van het soort werkelijkheid en waaraan die herkenbaar is, zou interessant zijn. Voor zover het gaat om psychische realiteit: 'psychisch' in welke zin? Is alle psyche altijd gebonden aan lichamelijke personen of aan een bepaalde cultuur? Empirisch onderzoek, introspectie, fenomenologische beschrijving, begripsanalyse en wijsgerige bezinning kunnen daarbij een bijdrage leveren. Bij dergelijke vragen hoeft niet volstaan te worden met natuurwetenschappelijke methodieken. —En zeker niet als opheldering gevraagd wordt van concrete gevallen wat betreft hun betekenis, reikwijdte en waarde. Dat lijkt meer in de buurt te komen van geesteswetenschappelijke methoden voor de interpretatie van een historische gebeurtenis of voor het uitleggen van een tekst. Intellectuele integriteit en nauwkeurigheid zullen daarbij van pas komen, maar ook mensenkennis en levenservaring.

Eén en ander kan in ieder geval wetenschap heten voor zover daarmee bedoeld wordt op grondig onderzoek naar iets wonderlijks dat zich in werkelijkheid manifesteert. Wetenschap is niet zomaar een fictie, zoals sommige 'post-modernen' ons willen doen geloven. Wetenschap wordt weliswaar beoefend door belichaamde wezens met een bepaalde taal en cultuur, met selectieve interesses en benaderingswijzen – en betreft dus de werkelijkheid vanuit een bepaald 'perspectief', maar ook dat is wel degelijk een confrontatie en uiteenzetting met de werkelijkheid zelf. Daarnaast hebben kunst en religie hun eigen, ook eindige, 'perspectieven'. Het zuiverste motief voor wetenschapsbeoefening is toch wel nieuwsgierigheid naar al het wonderlijke van de werkelijkheid, en respect voor de werkelijkheid zoals die zich manifesteert. Kortom: liefde voor waarheid. Dus ook afgezien van nut of neveneffecten van parapsychologisch onderzoek, beoefenaars van parapsychologie zullen altijd het sterkst staan als zij zich primair door waarheidsliefde laten leiden. ■

kort nieuws

PC's

Gelukkig voor het Parapsychologisch Instituut was de Rabobank in Hilversum

aan nieuwe computers toe. Dat leverde het PI vier PC's op. Deze zullen worden ge-

bruikt voor administratieve- en onderzoeksdoeleinden. [HG]